

prostitucijos tinklus, veikiančius globos namuose, įstaigų darbuotojai nepraneša teisėsaugai, nes bijo sudaryti problemų įstaigai ir prarasti darbo vietas.²²

2009–2010 m. nebuvo imtasi efektyvių priemonių sumažinti globos institucijų ugdytinių socialinę atskirtį ir padėti jiems integruotis visuomenėje. Didžiausi išbandymai laukia pilnametystės sulaukusių našlaičių – jiems trūksta socialinių, profesinių įgūdžių – nėra numatyta speciali socialinio būsto suteikimo tokiems asmenims tvarka.²³

Be tėvų globos likusių vaikų padėti ap sunkina ir vilkinamas įvaikinimo procesas. 2009 m. didžiausią galimų įvaikinti vaikų apskaitos dalį sudarė vyresni nei 10 m. vaikai. Tokių vaikų Lietuvoje gyvenančios šeimos dažniausiai įvaikinti nepageidauja. Būtina efektyviau spręsti tėvų valdžios apribojimo klausimą bei optimizuoti tarptautinio įvaikinimo tvarką, kad būtų tinkamai užtikrinama vaiko teisė į šeimą.²⁴

Būtina kuo skubiau reformuoti didelės globos įstaigas: skaldyti jas į mažesnes, plėsti alternatyvių socialinių paslaugų sistemą, skatinti šeimynų steigimąsi. Tobulintinas teisinis reguliavimas siekiant numatyti, kad globos įstaigas palikę vaikai įgytų lengvatines galimybes gauti socialinį būstą bei apsigyventi savarankiško gyvenimo namuose. Specialistų, dirbančių su be globos likusiais vaikais, kvalifikacijai ir teisingam atlyginimui turi būti skiriamas nuoseklus valstybės dėmesys.

Vaikų apklausų baudžiamajame procese problema

2010 m. buvo pradėta aktyviau diskutuoti apie nukentėjusių vaikų apklausų organizavimą. Šiuo metu Lietuvoje įrengta daugiau nei 30 vaikų apklausos kambarių įvairiuose teismuose ir prie apskričių vyriausiųjų policijos komisariatų, tačiau jie retai naudojami. Kaune 2009 m. apklausos kambariuose buvo surengta per 20 apklausų, Klaipėdoje – 8, o Šiauliuose – 9. Kadangi per metus Lietuvoje nuo įvairių nusikaltimų nukentčia apie 3000 vaikų ir maždaug tiek jų tampa nusikaltimų liudytojais,²⁵ tokie apklausų kambarių naudojimo mastai yra menkaverčiai.

Pagrindinė problema yra kvalifikuotų teisinės psichologijos specialistų, kurie atliktų šias apklausas, trūkumas. *Nacionalinėje smurto prieš vaikus prevencijos ir pagalbos vaikams 2008–2010 metų programoje*²⁶ nebuvo skirta papildomų lėšų tokių darbuotojų paslaugų apmokėjimui. Klaipėdoje psichologė po dviejų nukentėjusių vaikų apklausų parašė prašymą išeiti iš darbo, nes sakė negalinti dirbti tokio sudėtingo darbo už tokį mažą užmokestį.²⁷

2009 m. atliktas tyrimas parodė, kad dėl netinkamai organizuotos vaiko teisių apsaugos skyrių darbuotojų darbo tvarkos nėra užtikrinami vaiko interesai apklausų metu. Pasibaigus vaiko teisių apsaugos skyrių darbo laikui ir iškilus neatidėliotinai būtinybei ikiteisminio tyrimo pareigūnams apklausti

lialo ir Žagarės ambulatorijos patalpos nebuvo pritaikytos asmenims su ribotomis judėjimo galimybėmis. Neįgaliesiems nepritaikytos dauguma aukštojo mokslo įstaigų; į gestų kalbą yra verčiama vos viena informacinė laida; kurtieji neturi galimybių savarankiškai susisiekti Bendruoju pagalbos centru telefonu 112; neregiam buvo nepagrįstai nustatytas grynaisiais išduodamų pinigų limitas – 500 litų per dieną. Žiniasklaidos priemonės tęsė psichikos neįgaliųjų stigmatizavimą, taip neigiamai veikdamos visuomenės nuomonės formavimąsi. Visuomenės nuomonės tyrimai jau eilę metų atskleidžia vyraujančią itin neigiamą poziciją į proto negalios asmenis ar sergančiuosius psichikos ligomis. 2009 m. Lietuvoje veikė 25 didelės socialinės atskirties principu sukurtos socialinės globos įstaigos proto ir psichikos negalios asmenims, kuriose gyveno virš penkių tūkstančių suaugusiųjų ir vaikų. Stebėsenos vizitų penkiose psichikos sveikatos priežiūros paslaugas teikiančiose įstaigose metu užfiksuota eilė šiurkščių žmogaus teisių pažeidimų. Neveiksnių asmenų skaičius Lietuvoje sparčiai auga, o parengti teisės aktų pakeitimai, reglamentuojantys riboto veiksnio instituto praplėtimą, reguliarių taikomų ribojimo priemonių reikalingumo peržiūrėjimą, efektyvesnę globėjų veiklos kontrolę ir atsakomybę už netinkamą pareigų vykdymą, priimti nebuvo. Aptariamam laikotarpiui nebuvo pakeista ydinga priverstinio hospitalizavimo tvarka, dėl kurios nėra užtikrinamos psichikos liga sergančio asmens teisės į informaciją, tinkamą atstovavimą ir teisminę gynybą. Europos Sąjungos Pagrindinių teisių

Neįgalių asmenų teisės

2010 metais gegužės 27 d. Lietuvos Respublikos Seimas ratifikavo Jungtinių Tautų Neįgaliųjų teisių konvenciją. Tai svarbus politinis žingsnis, tačiau vis dar išlieka didelis skirtumas tarp dokumente įtvirtintu nuostatų ir jų realaus įgyvendinimo. Dėl nepritaikytos viešosios fizinės ir informacinės aplinkos, jų poreikius neatitinkančių būsto, transporto, asmenys su fizine negalia yra išstumiami į visuomenės pakraščius. 2010 m. buvo nustatyta, kad Vilniaus Centro poliklinikos Lukiškių fi-

agentūra nurodė, kad Lietuva yra viena nepalankiausiai vertinamų Europos valstybių dėl teisės balsuoti neįgaliesiems asmenims suteikimo.

Teisė į aplinkos prieinamumą

2009 m. Lietuvoje buvo 685 asmenys su negalia, kuriems buvo nustatytas poreikis pritaikyti būstą; pritaikytų būstų skaičius siekė 262.²⁹

2010 m. neįgaliesiems buvo suteikta galimybė patiems atlikti būsto pritaikymo darbus ir gauti tikslines išlaidų kompensacijas.³⁰ Pagal naują tvarką, kompensacija išmokama po to, kai pritaikymo darbai yra atlikti ir būstų pritaikymo komisijai įvertina rezultatus. Retas asmuo su negalia ar jo šeima turi santaupų, kurias galėtų skirti būsto pritaikymo darbams.

2010 m. buvo nustatyta, kad Vilniaus Centro poliklinikos Lukiškių filialo³¹ ir Žagarės ambulatorijos patalpos³² nebuvo pritaikytos asmenims su ribotomis judėjimo galimybėmis. *LR Statybos įstatymas* ir techniniai reglamentai įpareigoja pritaikyti neįgaliųjų poreikiams naujai statomus ar kapitališkai remontuojamus pastatus, tuo tarpu daugeliui sveikatos priežiūros įstaigų, statytų prieš kelis dešimtmečius tokie reikalavimai netaikomi.

Neužtikrintas aplinkos prieinamumas riboja neįgaliųjų galimybes įgyti profe-

siją ir dirbti jiems pritaikytoje erdvėje.³³ Šiuo metu tik Vytauto Didžiojo universitete ir Lietuvos muzikos ir teatro akademijoje yra sudarytos sąlygos studijuoti neįgaliesiems studentams; dešimt kitų aukštųjų mokyklų neįgaliųjų poreikiams pritaikytos dalinai.³⁴ Nepritaikyta erdvė riboja ir akademinį mobilumą. 2008–2009 m. Erasmus/Socrates mainų dalyvavo tik keturi Lietuvos neįgalieji studentai, tuo tarpu į Lietuvą neatvyko nė vienas neįgalus studentas.³⁵

Regos ir klausos negalią turintys asmenys susiduria su informacijos neprieinamumu. Šiuo metu į gestų kalbą yra verčiama vos viena informacinė laida.³⁶ Daug interneto svetainių, nepaisant Informacinės visuomenės plėtros komiteto parengtų standartų, neįgaliesiems lieka nepasiekiamos.³⁷

Nepritaikyta informacinė aplinka asmenis su sensorine negalia verčia jaustis nesaugiai ekstremaliose situacijose – kurtieji neturi galimybių savarankiškai susisiekti su Bendruoju pagalbos centru telefonu 112.³⁸

2010 m. gegužės 26 d. vienas iš Vilniaus m. apylinkės teismų išaiškino, kad bankas Swedbank privalo regėjimo negalią turintiems asmenims sudaryti galimybę Brailio raštu perskaityti pasirašomus dokumentus ir neriboti galimybės atsiskaityti mokėjimo kortelėmis už prekes ar paslaugas. Iki tol neregiam buvo nepagrįstai nustatytas grynaisiais išduodamų pinigų limitas – 500 litų per dieną.³⁹

Neįgaliems vaikams nėra teikiama tinkama pagalba, yra išlikęs polinkis juos izoliuoti, bandyti „išgydyti“, o ne integruoti į visuomenę. Lietuvoje vis dar pasitaiko atvejų, kai neįgalus vaikas nėra pageidaujamas įprastoje mokykloje dėl to, kad nenorima ieškoti jam būtino asistento.⁴⁰

Neigiamas visuomenės požiūris į psichikos negalią turinčius asmenis

Visuomenės nuomonės tyrimai jau eilę metų atskleidžia vyraujančią itin neigiamą požiūrį į proto negalios asmenis ar sergančiuosius psichikos ligomis.

2010 m. Eurobarometro apklausa parodė, kad 52 proc. Lietuvos respondentų būtų sunku bendrauti su psichikos sutrikimų turinčiais asmenimis. Europos Sąjungos vidurkis yra 22 proc.⁴¹

2009–2010 m. pasitaikė atvejų, kai psichikos negalią turintys asmenys tapdavo patyčių aukomis. Tauragiškiai pasidarė sau pramogą, filmuodami neįgaliuosius, vėliau nešvankių pasisakymų lydimą įrašą išplatino internetinėje erdvėje.⁴²

Sociologų teigimu, bendras viso buvusio sovietinio bloko, taigi ir Lietuvos bruožas yra tas, kad trūksta tyrimų, kurie įtrauktų pačius psichikos sutrikimų turinčius žmones. Apie juos daug kalbama, bet nesikalbama su jais.⁴³

Visuomenės informavimo priemonės sutrikusios psichikos asmenis vaizduoja neigiamai – šie apibūdinami kaip agresyvūs ir pavojingi, – tai daro įtaką ne tik visuomenės nuomonei, bet gali lemti ir didesnius teisinius psichikos negalią turinčių asmenų padėties varžymus. Vakarų šalių patirtis rodo, kad tinkamu būdu pateikta informacija galėtų sugriauti išankstinę nusistatymą bei stereotipus apie sutrikusios psichikos asmenis.⁴⁴

Šiurkštūs žmogaus teisių pažeidimai psichikos sveikatos priežiūros paslaugas teikiančiose įstaigose

2009–2010 m. nebuvo pajudėta tikslų, įtvirtintų *Psichikos sveikatos strategijoje*,⁴⁵ įgyvendinimo link. 2009 m. Lietuvoje veikė 25 didelės socialinės atskirties principu sukurtos socialinės globos įstaigos proto ir psichikos negalios asmenims, kuriose gyveno virš penkių tūkstančių suaugusiųjų ir vaikų. Šie skaičiai yra neleistinai dideli, turint omenyje, kad Europos valstybės jau dešimtmečius yra skatinamos keisti institucinę globą bendruomeninėmis paslaugomis.⁴⁶

2009 m. Seimo kontrolierių įstaigoje veikianti Žmogaus teisių padėties uždaroje laisvės apribojimo institucijose stebėtojų grupė kartu su Vilniaus universiteto Medicinos fakulteto Psichiatrijos klinikos atstovais atliko stebėsenos vizitus penkiose psichikos sveikatos priežiūros paslaugas teikiančiose

įstaigose ir užfiksavo eilę šiurkščių žmogaus teisių pažeidimų.

Įstaigose iki šiol vyrauja neigiamas požiūris į psichikos ir proto negalią turinčius asmenis. Pensionatai įsikūrę atokiai nuo miestų, daugelį jų juosia tvoros, ant langų išlikusios grotos. Jų gyventojai nėra skatinami mokytis ar būti savarankiški.

Stebėtose institucijose egzistuoja asmenų izoliavimo patalpos, taikomi įvairūs laisvės suvaržymai (fiziniai suvaržymai, fiksavimas, medicininio poveikio priemonės), tačiau tokių priemonių taikymas nėra tinkamai arba apskritai nėra reglamentuotas. Stebėsenos vizitų metu pasitaikė liudijimų apie žiaurų ir žeminančių elgesį, pavyzdžiui, prievartines injekcijas, izoliavimą patalpoje, fiksavimą prie lovos ilgam laikui, kuomet asmeniui teko šlapintis į lovą ir joje gulėti. Po 2008 m. atlikto vizito Europos komitetas prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminančių elgesį ir baudimą taip pat išreiškė susirūpinimą dėl žeminančio elgesio apraiškų psichiatrinėse ligoninėse bei globos namuose.

Kai kuriose įstaigose neužtikrinama pacientų teisė į prieinamas sveikatos priežiūros paslaugas, kadangi trūksta psichologų ir psichikos sveikatos priežiūros slaugytojų, o gydytojai psichiatrai konsultuoja nereguliariai. Kita vertus, psichiatrų skiriamo gydymo gyventojai neturi galimybės atsisakyti.

Visose lankytose įstaigose pažeidžiama klientų teisė į privatumą – jo tiesiog nepaisoma, visas kliento gyvenimas yra viešas.⁴⁷ Socialinės globos įstaigose ženkliai ribojama klientų teisė į asmeninį ir šeimos gyvenimą. Kruopščiai sekamas vaisingų moterų menstruacinis ciklas, taikomos prievartinės kontraceptinės priemonės. Šiuo metu Lietuvoje nėra nei vienos socialinės globos įstaigos, kurioje pagimdžiusi kūdikį moteris ar šeima galėtų jį auginti; kūdikis atskiriamas ir perduodamas į kūdikių globos namus.

2010 m. pasirodė pagrįstų įtarimų, kad Ventos pensiono, globojančio vaikus ir jaunimą su proto negalia, ligoniai buvo surišami tramdomaisiais marškiniais, iš jų buvo vagiamas maistas, o nepaklusnieji buvo baudžiami fizinėmis bausmėmis. Darbuotojai surišdavo neramesnius gyventojus, kad patys naktimis galėtų miegoti. Nors tramdomąsias priemones galima naudoti tik gydytojo psichiatro nurodymu, tokį nurodymą galinčio duoti specialisto pensione apskritai nebuvo. Darbuotojų savivaliavimą šiuo atveju įrodyti sudėtinga, kadangi psichinę negalią turintis asmuo negali būti liudytoju baudžiamajame procese.⁴⁸

2010 m. viešosios įstaigos Globali iniciatyva psichiatrijoje atliktas tyrimas parodė, kad psichikos sveikatos priežiūros įstaigose ir psichoneurologinuose pensionatuose nėra užtikrinama šių įstaigų gyventojų teisė į tinkamą paslaugų kokybę, teisė į informaciją ir teisė skųsti aptarnaujančio personalo ir administracijos sprendimus.

Įstaigose nėra realiai veikiančios skundų pateikimo ir tyrimo procedūros. Stokodami informacijos apie savo būklę ir teises, klientai praktiškai negali apskųsti neteisėtų prieš juos nukreiptų veiksmų.

Valstybė turi atsisakyti egzistuojančios institucinės sistemos stiprinimo teisės aktų lygmeniu ir perteklinio finansinio rėmimo. Valstybės veiksmai ir resursai turi būti nukreipti į naujų alternatyvių bendruomeninių paslaugų, kurios užtikrintų žmonių teisę gyventi oriai, kūrimą ir plėtojimą. *Psichikos sveikatos strategija* turi tapti realia priemone, užtikrinančia silpnesnių visuomenės narių teisių apsaugą, o ne likti deklaratyviu politinio lygmens dokumentu.⁴⁹

*Neveiksmo pripažinimo
procedūros neatitikimas
tarptautinams standartams*

Nors demokratinėse šalyse asmens veiksmo ribojimas taikomas išskirtiniais atvejais, Lietuvoje neveiksnių asmenų skaičius sparčiai auga – per pirmąjį 2009 m. pusmetį neveiksnių asmenų Lietuvoje padaugėjo 2,3 tūkstančio.⁵⁰ Iki 2010 m. pabaigos neveiksnių ir ribotai veiksnų asmenų duomenų bazę tvarkė Lietuvos notarų rūmai, tačiau nuo 2011 m. ši funkcija buvo perduota naujai įsteigtai institucijai – Neveiksnių ir ribotai veiksnų asmenų registrai.⁵¹

2009 m. Sveikatos ministerija sudarė darbo grupę, skirtą teisės aktų, reglamentuojančių asmenų veiksmo ri-

bojimo bei valstybės teikiamai teisei pagalbai tobulinti. Buvo deklaruojami ketinimai išplėsti riboto veiksmo instituto taikymą, nustatyti reguliarių taikomų ribojimo priemonių reikalingumo peržiūrėjimą, labiau kontroliuoti globėjų veiklą ir numatyti atsakomybę už netinkamą pareigų vykdymą.⁵² Nors LR CK ir LR CPK pakeitimai buvo parengti, neįgalųjų bendruomenė apie juos nebuvo informuota.⁵³ Teisės aktų pakeitimai priimti nebuvo.

2009 m. LAT, remdamasis savo anksčiau praktika neveiksmo bylose, pasisakė, kad neveiksmumui nustatyti yra būtini du lygiavertiniai kriterijai – medicininis ir socialinis. Nepakanka vien to, kad asmuo sirgtų psichine liga, dar būtinas kitas elementas – kad dėl tokios ligos asmuo negalėtų suprasti savo veiksmų reikšmės ar jų valdyti. Analogiškai, jeigu dėl savo sveikatos būsenos asmuo negali rūpintis savo socialiniu gyvenimu, sveikata, turiniais interesais, saugumu, tai nėra pagrindas, nesant psichiatrinės ekspertizės, jį pripažinti neveiksniu. Pripažinimas neveiksniu yra tik vienas iš fizinio asmens teisių gynimo būdų. Kai asmuo pagal įstatymą negali būti pripažintas neveiksniu, tačiau dėl sveikatos būsenos negali savimi pasirūpinti, globos ir rūpybos institucija jo teises ir interesus gali ginti kitais teisės aktų nustatytais būdais, pavyzdžiui, veiksnų asmenų rūpyba.⁵⁴

Kaip ne kartą buvo minėta, net ir sveikintina teisminė praktika nepakeis tinkamo įstatyminio reguliavimo.⁵⁵ Iki

šiol neveiksnumo institutas, kuris turėtų būti taikomas išimtiniais atvejais, naudojamas kitų asmenų pasipelnymo tikslais.⁵⁶ Nepateisinamas delsimas priimti tinkamus teisės aktus ne tik daugybei žmonių atima galimybę naudotis konstitucinėmis teisėmis, bet ir prieštarauja Lietuvos tarptautiniams įsipareigojimams, *inter alia*, pagal Jungtinių Tautų Neįgaliųjų teisių konvenciją, kuri nuo 2010 m. tapo nacionalinės teisės dalimi.⁵⁷

Ydinga priverstinio hospitalizavimo tvarka

Nuo 2009 m. sausio 1 d. iki 2010 m. gegužės 12 d. devyniose sveikatos priežiūros įstaigose priverstinai hospitalizuoti 268 asmenys.⁵⁸ Nepaisant to, kad 2010 m. priimtame *Pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo įstatyme* paciento sutikimui dėl sveikatos priežiūros paslaugų teikimo nustatyti griežtesni reikalavimai, didelė dalis psichikos sveikatos paslaugų vartotojų pažymi, kad hospitalizacijos metu jaučia spaudimą sutikti dėl gydymo stacionare, o nesutikus – jiems yra taikoma priverstinio hospitalizavimo procedūra. Aptariamam laikotarpiu ydinga priverstinio hospitalizavimo tvarka nebuvo pakeista.

Seimo kontrolieriaus įstaigos atliktas tyrimas – priverstinio hospitalizavimo procedūros analizė vienuolikoje psichiatrijos įstaigų – atskleidė, kad taikant minėtą procedūrą dažnai nėra užtikrinamos psichikos liga sergančio asmens teisės į informaciją, tinkamą

atstovavimą ir teisminę gynybą.⁵⁹ Pavyzdžiui, 2009 m. Vilniaus Centro poliklinikos Vytenio filialo gydytoja psichiatrė padarė išrašą iš paciento medicininė dokumentų dėl siuntimo stacionariam gydymui psichiatrinėje ligoninėje (pagal paciento motinos prašymą) jo net neapžiūrėjusi. Tokiu būdu buvo šturkščiau pažeista asmens teisė į informaciją apie jo sveikatą konfidencialumą.⁶⁰

Aprašomą problemą gilina tai, kad iki šiol nėra Vyriausybės įgaliotos institucijos patvirtintos priverstinio hospitalizavimo tvarkos: nėra įtvirtinta, kaip įgyvendinti paciento teisę būti išklaušytam ir dalyvauti teisme, kas ir kaip turėtų pristatyti pacientą teisėjui, kokiais atvejais ši klausimą būtų galima svarstyti ne teismo, o psichiatrijos ligoninės patalpose.⁶¹ Dėl šios priežasties, kai kurios įstaigos tvarką nusistato pačios. Įstaigų administracijos dažnai tinkamai nepraneša pacientams ir jų atstovams net apie tai, kad buvo kreiptasi į teismą dėl priverstinio hospitalizavimo ir gydymo pratęsimo, neinformuoja paciento apie jo teisę dalyvauti teisme, neklausia paciento, ar jis norėtų dalyvauti.

LR civilinio proceso kodekse nepagrįstai nenumatyta teisė apskusti teismo išduotą leidimą pratęsti priverstinį hospitalizavimą ir gydymą. Priverstinis hospitalizavimas yra asmens laisvės apribojimas, kaip ir kardomoji priemonė – suėmimas, tačiau suėmimo taikymą leidžiama apskusti, o priverstinio hospitalizavimo pratęsimo – ne.⁶²

Kliūtys pasinaudoti balsavimo teise, su kuriomis susidūria neįgalieji

2010 m. Europos Sąjungos Pagrindinių teisių agentūra savo ataskaitoje, aptariančioje asmenų su psichiniais sutrikimais teisę dalyvauti politiniame gyvenime, nurodė, jog Lietuva yra viena nepalankiausiai vertinamų Europos valstybių dėl teisės balsuoti neįgaliesiems asmenims suteikimo.⁶³

Lietuvoje balsavimo teisė suteikta visiems asmenims, išskyrus tuos, kurie yra teismo pripažinti neveiksniais, tačiau per kiekvienus rinkimus iš neįgalių asmenų gaunama skundų dėl sąlygų, nepritaikytų tinkamai įgyvendinti balsavimo teisę.

2010 m. ratifikuotos *Jungtinių Tautų Neįgaliųjų teisių konvencijos* 29 straipsnis numato šalių pareigą užtikrinti, kad balsavimo procedūros, patalpos ir medžiaga būtų atitinkamos, prieinamos, jas būtų galima lengvai suprasti ir naudoti, taip pat apsaugoti neįgaliųjų teisę rinkimuose ir viešuose referendumuose balsuoti slaptai, be įbauginimo, užtikrinti galimybę laisvai pareikšti savo valią ir, prireikus, leidžiant kitam, neįgalaus žmogaus (jo prašymu) pasirinktam asmeniui, padėti jam balsuoti.

Nors deklaruojamos lygios galimybės neįgaliesiems išreikšti savo nuomonę ir valią rinkimuose bei referendumuose, jie dažnai negali tuo pasinaudoti dėl nepritaikytos fizinės aplinkos.⁶⁴ Rinkimų apylinkės paprastai steigiamos mo-

kyklų ar įstaigų, kurių patalpos nėra pritaikytos judėjimo negalią turintims asmenims, patalpose. Tiesa, visuose rinkimų įstatymuose numatyta, kad neįgalieji bei dėl sveikatos būklės negalintys rinkimų dieną į rinkimų apylinkes atvykti rinkėjai, gali balsuoti namuose, su sąlyga, kad jie pateikė Vyriausiosios rinkimų komisijos nustatytos formos rinkėjo prašymą.⁶⁵ Tokį prašymą, savo ruožtu, reikia užpildyti atvykus į apylinkės rinkimų komisiją. Nors įstatymas numato galimybę pavesti prašymą užpildyti šeimos nariui, kaimynui ar kitam besirūpinančiam asmeniui, tačiau, neįgalieji nėra pakankamai informuoti apie alternatyvią tvarką.

Neįgalūs asmenys nėra linkę įsileisti į namus rinkimų komisijos narių, kas taip pat apsunkina rinkimų teisės įgyvendinimą. Rinkimo komisijos narių atvykimo į namus grafikas yra iškabინamas apylinkės (apygardos) rinkimų komisijos skelbimų lentoje, tačiau tai menka nauda namuose balsuojančiam asmeniui. Būtų tikslinga nustatyti, kad apie vizitą asmenims būtų pranešama telefonu.

Keblumų kyla ir akliesiems bei silpnaregiams balsuotojams. Rinkimų įstatymuose numatyta, kad rinkėjas, kuris dėl negalios negali pats rinkimų biuletenio užpildyti ir įmesti į balsadėžę, gali pasikviesti kitą asmenį, kuris už jį atliktų šiuos veiksmus.⁶⁶ Lietuvos aklujų ir silpnaregių sąjungos (LASS) teigimu, su palydovais atvykę balsuotojai susiduria su problemomis rinkimų apylinkėse. LASS manymu, teo-

riškai yra galimybė išsireikalauti balsavimo biuletenių Brailio raštu, tačiau svarbu žinoti, kiek LASS narių jais iš tikrųjų pasinaudotų. Juos atspausdinti būtų pakankamai brangu.⁶⁷

¹ „Tyrimas: Lietuvos vaikai nelaimingiausi Europoje“, *Alfa.lt*, 2009-02-12, http://www.alfa.lt/straipsnis/10259211/?Tyrimas..Lietuvos.vaikai..nelaimingiausi.Europoje=2009-02-12_13-36

² Lietuvos Respublikos vaiko teisių kontrolieriaus tarnybos veiklos ataskaita, 2010, P.12–13, <http://www3.lrs.lt/docs2/TTVQIDQD.PDF>

³ Statistikos departamento informacija, Lietuvos vaikai, 6.3 dalis, http://www.stat.gov.lt/uploads/docs/1026_Soci_apsauga.xls

⁴ Ivona Jaroslavceviėnė. „Smurto prieš vaikus problema Lietuvoje nemažėja“, *Alfa.lt*, 2009-07-26, http://www.alfa.lt/straipsnis/10283423/?Smurto.pries.vaikus.problema.Lietuvoje.nemazeja=2009-07-26_13-07

⁵ „Suvilioti paaugliai tampa įkaitais“, *Delfi.lt*, 2010-07-13, <http://www.delfi.lt/news/daily/crime/suvilioti-paaugliai-tampa-ikaitais.d?id=34424421>

⁶ „Spaudos apžvalga: iš vaikų globos namų – vogti į svetimas šalis“, *Balsas.lt*, 2010-09-17, http://m.lrytas.lt/?data=20100917&id=akt17_a1100917&p=1&sk_id=&view=2

⁷ „Tėvas savo mažametę dukrą prievartaudavo mašinoje“, *Diena.lt*, 2010-12-16, [http://www.diena.lt/naujienos/kriminalai/tevas-savo-mazamete-dukra-prievartaudavo-masinoje-320620;„Klaipėdietis dukrą ir žagino, ir prievartavo“, *Delfi.lt*, 2010-12-22, <http://www.delfi.lt/news/daily/crime/klaipedietis-dukra-ir-zagino-ir-prievartavo.d?id=33781059>](http://www.diena.lt/naujienos/kriminalai/tevas-savo-mazamete-dukra-prievartaudavo-masinoje-320620;„Klaipėdietis dukrą ir žagino, ir prievartavo“, Delfi.lt, 2010-12-22, http://www.delfi.lt/news/daily/crime/klaipedietis-dukra-ir-zagino-ir-prievartavo.d?id=33781059)

⁸ Daiva Sitnikienė, „Laukdamas teismo verdikto žagintojas ir vėl prievartavo dukrą“, *Kurje-*

ris.lt, 2009-05-18, <http://www.kurjeris.lt/article/articleview/8061/1/1310/?PrintableVersion=enabled>

⁹ Ričardas Vitkus. „Iškrypėlio vyro įkaite tapo jo paties duktė“, *Lrytas.lt*, 2009-10-10. 2009 m. spalio 15 d. ŽTSI kreipėsi į Generalinę prokuratūrą su prašymu pradėti ikiteisminį tyrimą dėl teisėsaugos institucijos pareigūnų pareigų neatlikimo, <http://www.hrmi.lt/naujiena/340/>

¹⁰ Jungtinių Tautų vaiko teisių komiteto baigiamosios pastabos, 2006-03-17, ŪRC/C/LTU/CO/2, punktas 7, [http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/898586b1dc7b4043c1256a450044f331/3153bc27a3138706c125716100228e85/\\$FILE/G0640971.pdf](http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/898586b1dc7b4043c1256a450044f331/3153bc27a3138706c125716100228e85/$FILE/G0640971.pdf)

¹¹ Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 2, 4, 49, 56 ir 57 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas, Nr. XIP-393(3), 2009-07-17, http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_1?p_id=349278.

¹² Seimo rytinio plenarinio posėdžio stenograma Nr. 185, 2010-03-30, http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_1?p_id=368308

¹³ Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas „Dėl vaikų globos įstaigų tinklo optimizavimo plano patvirtinimo“, Nr. A1-282, 2007-10-11

¹⁴ Statistikos departamento informacija. Vaikų skaičius globos įstaigose (nuo 2004 m.), <http://db1.stat.gov.lt/statbank/selectvarval/saveselections.asp?MainTable=M3161102&PLanguage=0&TableStyle=&Buttons=&PXSID=12755&IQY=&TC=&ST=ST&rvar0=&rvar1=&rvar2=&rvar3=&rvar4=&rvar5=&rvar6=&rvar7=&rvar8=&rvar9=&rvar10=&rvar11=&rvar12=&rvar13=&rvar14=>

¹⁵ Elektroninė korespondencija su LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos vaikų ir jaunimo skyriaus vyriausiąja specialiste Rūta Pabiedinskiene, 2011-02-24

- ¹⁶ Audronė Urbonaitė. „Valdžia krausto globos namų kišenes“, *Lrytas.lt*, 2009-11-05, http://m.lrytas.lt/?data=20091105&id=akt05_a1091105&view=2; „Teigiami pokyčiai sprendžiant vaikų globos namų pedagogų ir darbuotojų problemas“, *profsajunga.info*, 2011-02-15, <http://www.profsajunga.info/2011/02/15/teigiamipokyciai-sprendziant-vaiku-globos-namu-pedagogu-ir-darbuotoju-problemas/>
- ¹⁷ Pokalbis su Vaikų globos namų profesinių sąjungų susivienijimo pirmininke Vita Konovaloviene, 2011-02-22
- ¹⁸ Saulius Chadasevičius. „Spenglos globos namai – žiaurumo ir prievartos fabrikas“, *Delfi.lt*, 2006-02-24, <http://www.delfi.lt/news/daily/education/article.php?id=8867345>
- ¹⁹ Elektroninė ekspertės Violetos Davoliūtės korespondencija su globos namų „Spengla“ socialiniais pedagogais.
- ²⁰ *Supra note 2*, P. 43.
- ²¹ Dalia Gudavičiūtė. „Geidžiamas pedofilų grobis – našlaičiai“, *Lrytas.lt*, 2010-10-23, http://m.lrytas.lt/?data=20101023&id=akt23_a1101023&view=2
- ²² Inga Saukienė. „15-mečiai prostitucija užsiima dėl naujo mobilaus ar prabangių drabužių“, *Delfi.lt*, <http://www.delfi.lt/news/daily/crime/15-meciai-prostitucija-uzsiima-del-naujo-mobilaus-ar-prabangi-udrabuziu.d?id=39749545>
- ²³ *Supra note 2*, P.43–44
- ²⁴ Socialinės apsaugos ir darbo ministerija. „Socialinis pranešimas 2009–2010“, <http://www.socmin.lt/index.php?-714663978>
- ²⁵ „Parlamentams kilo abejonių dėl vaikų kambarių policijoje naudojimo“, *Alfa.lt*, 2010-05-26, http://www.alfa.lt/straipsnis/10360130/?Parlamentams.kilo.abejoni-udel.vaiku.kambariu-policijoje.naudojimo=2010-05-26_14-48
- ²⁶ Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl Nacionalinės smurto prieš vaikus prevencijos ir pagalbos vaikams 2008–2010 metų programos patvirtinimo“, Nr. 392, *Žin.* 2008, Nr. 51-1892
- ²⁷ „Parlamentams kilo abejonių dėl vaikų kambarių policijoje naudojimo“, *Alfa.lt*, 2010-05-26, http://www.alfa.lt/straipsnis/10360130/?Parlamentams.kilo.abejoni-udel.vaiku.kambariu-policijoje.naudojimo=2010-05-26_14-48
- ²⁸ *Supra note 2*, P. 19
- ²⁹ Statistikos departamentas. „Būsto pritaikymas neįgaliesiems“, <http://db1.stat.gov.lt/statbank/selectvarval/saveselections.asp?MainTable=M3140710&PLanguage=0&TableStyle=&Buttons=&PXSId=6428&IQY=&TC=&ST=ST&rvar0=&rvar1=&rvar2=&rvar3=&rvar4=&rvar5=&rvar6=&rvar7=&rvar8=&rvar9=&rvar10=&rvar11=&rvar12=&rvar13=&rvar14=>
- ³⁰ Neįgalųjų reikalų tarybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos informacija, http://www.ndt.lt/id-busto_programa.html
- ³¹ Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos 2010 m. ataskaita, P. 40–41, <http://www.lygybe.lt/assets/LGKT%20ataskaita%202010.doc>
- ³² Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių 2010 metų veiklos ataskaita, P. 53, <http://www.lrski.lt/files/402.pdf>
- ³³ Vilniaus Jeruzalės darbo rinkos mokymo centras. „Aplinkos pritaikymas neįgaliesiems: problemos ir galimybės“, 2009-10-09, http://www.vjdrmc.lt/index.php?option=com_content&task=view&id=88&Itemid=29
- ³⁴ *Supra note 31*, P. 65
- ³⁵ „Tyrimas: studentai su negalia Lietuvos aukštosios mokyklose“, 2009-05-04, http://www.ndt.lt/enews/page-29-id-ndt-news-tyrimas-studentai-su-negalia-lietuvos-aukstosiose-mokyklose_2009.html

³⁶ „Beveik dešimtadalis šalies gyventojų – neigalieji“, 2010-03-01, <http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/beveik-desimtadalis-salies-gyventoju—neigalieji.d?id=29475131>

³⁷ A. Stasiulytė. „Neigaliesiems – sunkumai internete“, *Elektronika.lt*, 2009-01-18, <http://www.elektronika.lt/articles/computers/15115/>

³⁸ Eglė Digrytė. „Nelaimės ištiktiems kurtiesiems telefonas 112 nepadeda“, *Delfi.lt*, 2009-07-27, <http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/article.php?id=23285337>

³⁹ D. Sinkevičius. „Teismas „Swedbak“ ipareigojo leisti akliems asmeniškai atlikti operacijas“, *Delfi.lt*, 2010-05-26, <http://verslas.delfi.lt/business/teismas-swedbank-ipareigojo-leisti-akliesiems-asmensikai-atlikti-operacijas.d?id=32793463>

⁴⁰ „Neigaliųjų vaikų integraciją Lietuvoje stabdo politinės valios trūkumas“, *Delfi.lt*, 2009-06-05, <http://www.delfi.lt/news/daily/education/article.php?id=22505236>

⁴¹ Europos Komisijos ataskaita „Psichinė sveikata, 2010“ (anglų k.), P. 61–62, http://ec.europa.eu/health/mental_health/docs/ebs_345_en.pdf

⁴² „Internautų patyčių aukos – pora neigalių tauragiškių“, *Delfi.lt*, 2009-07-01, <http://www.delfi.lt/news/daily/crime/article.php?id=22826353>

⁴³ I. Saukienė. „Sociologai: psichiškai sveikų žmonių šiandien praktiškai nėra“, *Delfi.lt*, 2010-12-26, <http://www.delfi.lt/news/daily/Health/sociologai-psichiskai-sveiku-zmoniu-siandien-praktiskai-nera.d?id=40081657>

⁴⁴ Globali iniciatyva psichiatrijoje. Tyrimas „Neigaliųjų įvaizdis Lietuvoje – požiūris iš Skandinavijos“, 2009, <http://www.gip-vilnius.lt/ataskaita%20lietuviska.pdf>

⁴⁵ Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas „Dėl psichikos sveikatos strategijos patvirtinimo“, Nr. X-1070, Žin. 2007, Nr. 42-1572

⁴⁶ Globali iniciatyva psichiatrijoje. Atviras laiškas dėl Psichikos sveikatos strategijos Lieuvoje įgyvendinimo, 2010-04-02, http://www.gip-vilnius.lt/index.php?option=com_content&view=article&id=137:2010-04-02-globali-iniciatyva-psichiatrijoje-iandien-atviru-laiku-kreipiasi-aukiausias-valdios-institucijas-dl-psichikos-sveikatos-strategijos-lietuvoje-gyvendinimo&catid=35:naujienos

⁴⁷ Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių 2009 metų veiklos ataskaita, <http://www.lrski.lt/files/373.pdf>;

⁴⁸ Gintaras Šiuparys. „Neigaliųjų pensione – tarsi budelio irštvoje“, *Lrytas.lt*, 2010-03-04, http://m.lrytas.lt/?data=20100304&id=akt04_a1100304&p=1&sk_id=&view=2

⁴⁹ *Supra* note 46.

⁵⁰ „Rinkimuose negalės balsuoti per 6,5 tūkst. neveiksnių asmenų“, *Bernardinai.lt*, 2009-04-08, <http://www.bernardinai.lt/index.php?url=articles/93636>

⁵¹ „Įsteigtas neveiksnių ir ribotai veikusių asmenų registras“, *15min.lt*, 2010-09-23, <http://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/isteigtas-neveiksniu-ir-ribotai-veiksniu-asmenu-registras-56-117000>

⁵² „Stiprinama psichikos sutrikimų turinčių asmenų teisių apsauga“, *Balsas.lt*, 2009-07-22, <http://www.balsas.lt/naujiena/301508/stiprinama-psichikos-sutrikimu-turinciu-asmenu>

⁵³ „Neigaliųjų atstovai susitikimo su LR Seimo pirmininke“, *Lnf.lt*, 2009-12-08, http://lnf.lt/index.php?option=com_content&view=article&id=292%3Anegaliuj-atstovai-susitoksu-lr-seimo-pirmininke&catid=6%3Anaujienos&Itemid=33&lang=lt

⁵⁴ Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2009 m. birželio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-311/2009

⁵⁵ Žmogaus teisių stebėjimo institutas. „Žmogaus teisių įgyvendinimas Lietuvoje 2006: Apžvalga“, P. 46; Žmogaus teisių stebėjimo institutas. „Žmogaus teisių įgyvendinimas Lietuvoje 2007–2008: Apžvalga“, P. 75–77

⁵⁶ Nijolė Petrošiūtė. „Kaimo pelenė į nevilį įstūmė įkalbėtas neveiknumas“, *Delfi.lt*, 2010-02-06, <http://gyvenimas.delfi.lt/stories/kaimo-pelene-i-nevilti-istume-ikalbetas-neveiknumas.d?id=28658051>

⁵⁷ Jungtinių Tautų Neįgalųjų teisių konvencijos 12 p., Žin. 2010-06-19, Nr. 71-3561

⁵⁸ Marijana Jasaitienė „Kodėl psichikos ligonių teisės vis dar pažeidžiamos?“, *Sveikata.lt*, 2010-12-09, <http://sveikata.diena.lt/lt/naujienos/sveikata/kodel-psichikos-ligoniu-teises-vis-dar-pazeidziamos-317327>

⁵⁹ Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių pažyma Nr. 4D-2010/1-528 „Dėl Seimo kontrolieriaus iniciatyva pradėto tyrimo dėl asmenų su psichikos negalia teisių į teisminę gynybą, kai svarstomi jų priverstinio hospitalizavimo ir priverstinio gydymo klausimai, galimų pažeidimų“, 2010-10-15, <http://www.lrski.lt/index.php?p=0&l=LT&n=62&pazyma=4646>

⁶⁰ Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių 2009 m. veiklos ataskaita, P. 25, <http://www.lrski.lt/files/373.pdf>

⁶¹ Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių 2009 m. veiklos ataskaita, P. 25, <http://www.lrski.lt/files/373.pdf>; Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių 2010 m. veiklos ataskaita, P. 9, <http://www.lrski.lt/files/402.pdf>

⁶² *Supra* note 60

⁶³ Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūra. „Sutrikusio intelekto ir asmenų su psichikos sveikatos problemomis teisė į politinį dalyvavimą“. (angų k.), 2010 m., http://www.fra.europa.eu/fraWebsite/attachments/Report-vote-disability_EN.pdf

⁶⁴ Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl nacionalinės neįgalųjų socialinės integracijos 2010–2012 metų programos patvirtinimo“, 2010 m. kovo 3 d. Nr. 227, Žin. 2010, Nr. 29-1345

⁶⁵ Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymas, 671 straipsnis

⁶⁶ Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymas, 66 str. 6 d.

⁶⁷ Lietuvos aklųjų ir silpnaregių sąjunga. „Rėgėjimo neįgalųjų teisių gynimo darbo grupės posėdis“, 2009-05-06, <http://www.lass.lt/lt/?id=705>